

III. BÖLÜM

Oryantalizan Dönemde Attika Seramiğinde Bezeme Gelişimi

İ.Ö.750–550 yılları arasındaki uzun süreçte gerçekleşen koloni hareketleri sayesinde gelişen ticaretle Attika’da Korinth merkezindeki ürünlere benzer üretimler gerçekleştirmiş, ticari kazançlar elde etmiştir. Model alınan Korinth üretimi mallar ise Erken Protokorinth döneminden itibaren geniş bir zaman dilimi içerisinde, başta Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyıları olmak üzere pek çok merkeze, bol miktarda ihraç edilmiştir. Bu merkezlerin Korinth ürünlerine olan beğenisi çoğu kez benzer eserler yapmalarına neden olmuştur. Başta Attika olmak üzere Boeotia, Euboea, Korfu, İthaka, Rhodos, Sicilya, Smyrna gibi seramik merkezleri Korinth benzeri güzel eserler ortaya koymuşlardır. Oryantalizan dönemde Attika’da olpeler, oinokhoeler, aryballoslar, alabastonlar, kotyle ve amphoralar yaygın olarak üretilen formlardır. Bezeme ve kullanılan teknikler Korinthle paralellik gösterir. Büyük bitkisel bezekler Attika’da da görülmektedir¹.

Erken Protoattik Dönem (İ.Ö. 720/10–680/75)

Erken Protoattik Dönemle birlikte basit çizimler görülmektedir. Geometrik etkiler sürmekle birlikte silüet teknik ve kontur teknik bir arada kullanılır. Arabalı sahneler işlenen konular arasında yer alır. Doldurma bezekleri arasında dil motifleri, balık pulu motifi, içleri taralı alanlar, üçgenler, dikey zigzaklar, meander motifi, kırık merdiven çizgiler, dalgalı hatlar, gamalı haçlar, S motifi, ışın motifleri vardır. Ana motif olarak büyük bitkiler görülür² (Levha LII Tablo135).

Atina’nın yetiştirdiği ilk Erken Protoattik ressam, Analathos Ressamı’dır. Atölye içerisinde meraklı, çalışkan sanatçı olarak kabul edilmektedir. Payne, ressamın Protoattik ruhunu, Doğu’ya borçlu olduğunu söyler³. Metal kaseleri kile kopyalayan ilk

¹ N.Cahill, J.H.Kroll “New Archaic Coin Finds at Sardis”*AJA*, 109 ,2005, 589–617.

² E.T.H. Brann, The Athenian Agora Late Geometric and Protoattic Pottery, *ASCS Athens*, VIII, New Jersey, 1962.

³ *Ibid*, 1860,2–1.30.

ressamdır⁴. Geometrik dönemin tekrarı niteliğindeki kapları, özellikle amphoraları boyamayı tercih etmiştir. Çağdaşı Mesogeia Ressamı öğrencisi kabul edilir. Analathos Ressamı, bezeme sisteminde ana sahnede palmet çizer, doldurma motifi olarak kıvrık çizgilerini, içleri beneklerle doldurulmuş kaktüs benzeri palmetleri çok sık kullanır. Çam dalları diğer önemli bitkisel motifleri arasındadır⁵. Ressamın en önemli ayırt edici bir diğer özelliği el ele tutuşan kadın figürleridir⁶.

Mesogeia Ressamı, genelde hydrialar üzerinde silüet teknik ve kontur tekniği bir arada kullanan sanatçıdır. Palmet ve lotusları çok fazla kullanır ve geometrik doldurma motiflerinden kendini alamaz. Bu iki ressam kendilerini geometrik tarzlara sıkıştırmış olarak kabul edilirler⁷.

“N” Ressamı ve ondan daha genç olan Passas Ressamı, Geç Geometrik Dönem ressamlarından Vulture Ressamının varisleri olarak kabul edilirler⁸. Kyklad Linear Grubu içinde güçlü bir yere sahip Vulture Ressamı’na benzer kaplar boyarlar. *Kyklad Ada* stilini benimserler. Passas Ressamı’nın işçiliği özensizdir⁹.

Orta Protoattik Dönem (OPA-I İ.Ö. 680/75–650 OPA-II İ.Ö. 650–630)

Protoattik Dönemle birlikte basit çizimlerin yerini artık bitkisel bezekler, yoğun bitkisel bezemeler almıştır. Rozetler, çalılıklar, hayat ağacı motifi, lotus tomurcukları Kyklad Adaları’nın etkisinde yapılmış süslemelerdir¹⁰. İçleri taralı meanderler tercih edilir.

Orta Protoattik Döneme damgasını vuran, Polyphemos Ressamı ve Ram Jug Ressamı, Kyklad adalarıyla yakından ilişkili vazolar boyamışlardır. Polyphemos Ressamı, dil sıralarını kapların boyun kısmında severek kullanır. Geometrik bezemelerden çok bitkisel bezemeleri tercih eder. Kyklad Adaları’na paralel kaplar

⁴ E.T.H.Brann, 1962, 20.

⁵ İbid, 1962,20.

⁶ İbid,1992,63–66.

⁷ C.King “More Pots by the Mesogeia Painter”*AJA*,80,1976, 79-82.

⁸ İbid,1962,21.

⁹ S.P.Morris,1984,76.

¹⁰ G.P. Schaus “Two Fikellura Vase Painters”*BSA*,81,1986, 256–295.

boyamıştır. Silüetlerin ana hatlarını çizmesi ada etkisindedir ve kabın tüm yüzeyini kullanmıştır¹¹.

Ram Jug Ressamı'nın rozetleri ve çiçekleri Kyklad Adaları ile yakından benzerlikler gösterir. Lotus çiçeğini doldurma bezemesi olarak kullanır(Lev. XXI 58).

New York Nessos Ressamı, bitkisel bezemeleri eserlerinde bolca kullanmıştır. Kulpların kenarlarında palmet ve lotusları destek amaçlı kullanır. Krater, amphora en çok boyadığı formlardır (Lev. III. 5.). Geç Protoattik Dönemde siyah figür tekniğini kullanan ressamlardan birisidir¹².

Çift Ressamı, bezeme türü ada etkisinde olmakla birlikte, Protoattik ruhuna sahip ressamlardandır. Kontur ve silüet tekniği bir arada kullanır (Lev. XX 56, Lev. XXI 59.)¹³.

Geç Protoattik Dönem (İ.Ö.630–610/600)

Geç Protoattik Dönem ile birlikte büyük bitkisel bezemeler, kapların geniş yüzeyine yayılmış, doldurma bezemeleri sayıca çoğalmış, yoğunlaşmış; silüet teknik tamamen yerleşmiştir. Amphoraların kulpları yoğun bezeme alanlarına ayrılır. Bitkisel bezemelere ek olarak balık pulu motifi de bu dönemin yeniliklerindedir.

Doğu etkisi, figürlerde olduğu kadar, doldurma bezemelerinde de kendini hissettirmiştir. Heraldik hayvanların arasında (Lev. XXI.59.) rozetler, palmet ve lotus sıraları gelişimini sürdürür. Artan palmet zincirlerine ek olarak, kökeni Hititler'e giden¹⁴, Kyklad Adaları'na yansıyan hayat ağacı bezemesi (Lev. XVI 48b.,48c.), figürlerin arasında merkezi bezeme olarak dikkati çekmektedir. Figürlerin vücut detaylarında, kıyafetlerinde doldurma bezemesi olarak(Lev.III.4b.), içleri taralı meanderler(Lev.VI. 11a/11b.), dalgalı hatlar (Lev.IX.25), çapraz taralı alanlar (Lev. XXII.60)kullanılmıştır¹⁵(Lev.LII Tablo137).

¹¹ H.A.Thompson "Excavations in the Athenian Agora"*Archaeology*,3,1952,145– 50.

¹² H.A.Thompson ,1952,145– 50, Pl.18b.

¹³ İbid, 1952, 145– 50, Pl.18c.

¹⁴A.Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu II*, İstanbul,2003,34.

¹⁵ P.Connell, *Greek Ornament*, London,1968.18.19.61–69.

Berlin A 34 Ressamı, beyaz yüzlü kadınları resmettiği için *Kadın Ressamı* olarak da anılır¹⁶. Beazley, Berlin A 34 Ressamı'nı, siyah figür tekniğinin öncüsü olarak kabul eder. Çengelli üçgenler, kırık merdiven sıraları, çift sıra ışın demetleri, spiraller en çok tercih ettiği geometrik bezemelerdir. Lotus çiçeklerinin taç yapraklarını kapalı olarak gösterir. Tomurcuk çiçekler, dönem içinde onun Kykladik esinlenmiş karakterini yansıtır¹⁷.

III. 1-Geometrik Bezemeler

Protoattik Dönem boyunca geometrik bezemeler kapların panel kenar motifi, boyun bezemesi olarak kullanılmışlardır ve ana figürleri ayırıcı niteliktedirler¹⁸. Attika'daki Geometrik bezemeler, Korinth bezemeleri ile paralellik göstermekle birlikte, atölye gruplarının kendilerine özgü süslemeleri ile ayrılmaktadırlar. Başlangıçta basit olarak yapılan geometrik süslemeler, Korinth geometrik süslemelerine oranla kabın yüzeyinde daha fazladır. Attikalı ustalar Korinthli ustaları taklit etseler de, Korinthli ustalardan daha çok geometrik bezeğe eserlerinde yer vermişlerdir¹⁹.

Erken Protoattik Dönem, Geometrik Dönemin etkilerinin devam ettiği örneklerin hakim olduğu bir dönemdir. İçi çapraz çizgili meander sırası²⁰(Lev.VI 11a./11b.), spiral gamalı haç motifi²¹ (Lev.VII 13.), gamalı haçlar²²(Lev.VII 13.), saç örgüsü-giyosh motifi²³ (Lev.VII 15a.b., Lev.III. 5.), iç içe geçmiş konsantrik daireler²⁴, yumurta dizileri²⁵ (Lev.VII. 16.), ortaları benekli iç içe geçmiş spiral dizisi²⁶ (Lev.VIII. 17.), dama tahtası motifi²⁷ (Lev.VII 16.), içleri taralı üçgenler (Lev.VIII 21.) tercih edilirler.

¹⁶ S.P.Morris, *The Black and White Style: Athens And Aigina in the Orientalizing Period*, New Haven,1984,45.

¹⁷ C.Kardara, "On Mainland and Rhodian Workshops Shortly before 600 B. C." *AJA*, 59,1955, 49-54.

¹⁸ İ.Fazlıoğlu, 1989, Lev. III.

¹⁹ İbid,1989, Lev.III.

²⁰ D.L.Carroll "A Group of Asymmetrical Spiral-Form Earrings" *AJA*, 74, 1970,41.Fig.1.

²¹ D.L.Carroll,1970, Fig.8.9.

²² C.Kardara,1955, 51,f.

²³ İbid,1970,41, Fig.10,11.

²⁴ D.Burr, 1933,571.

²⁵ İbid,1970,41.Fig.13.

²⁶ P.Connell, 1968,65.Fig.4.

²⁷ İbid,1968, Fig.65.Fig.84.

Uçları açık üçgen sıraları²⁸ (Lev.IX 23.- Lev.X 27.), dalgalı sıralar²⁹, dalgalı çizginin iki yanında noktalar³⁰ ve onlardan ayrı tutulmuş çarpı motifi ile birleştirilmiş edilmiş bezeme sistemi (Lev.IX 25.) severek kullanılır³¹. Dörtgenlerden oluşmuş sırtlar, sağa kıvrılmış uçları açık tutulmuş üçgenler³² (Lev.IX 23.), baklava sıraları³³ (Lev.X 26.), araları tek sıra benekler bulunan ters z sıraları³⁴ (Lev.X 29.), uçları kıvrık ters üçgenler³⁵ (Lev.XI 30-32.) Attikalı sanatçılara özgü üçgenlerin bir gelişimdir.

Dikey çizgiler, Geometrik dönemden itibaren panelleri ayırmak için kullanılmıştır (Lev.XII. 35a, 35b.)³⁶. Gruplar halinde kullanılarak başlı başına bir bezeme ögesi olarak kullanılmış ve sadece Erken Protoattik Dönemde değil Protoattik Dönemin tüm evrelerinde rahatlıkla kullanılmıştır (Lev.XII 35.b.). Belli bir gruba dâhil etmek nerede ise imkânsızdır; çünkü hemen hemen her Protoattik ressamı dikey çizgileri kullanmıştır (Lev.XVIII 53.). Geç evrelere doğru dikey çizgi sıraları sık ve birbirine yakın olarak tasarlanmış ve gelişimini sürdürmüştür. Ram Jug Ressamı erken örneklerde yatay³⁷ ve dikey bant sıralarını (Lev. XVIII 53.)kullanır.

Dörtgenler, Geometrik Dönemin sıkça tercih edilen çizimidir (Lev.X 26, 28a, 28b.). Düzgün dörtgenlerden çok baklava şekline sokulmuş dörtgenler ressamlar tarafından tercih edilmiştir (Lev.X 26, 28a, 28b.). *Baklava* şekline sokulan dörtgenler dörderli beşerli olarak gruplandırılmış (Lev.X 26, 28a, 28b.), farklı bir bezeme oluşturulmuştur. Dörtgenden yola çıkarak içleri dolu ya da boş veya çapraz taralı bir yeni bezeme türü geliştirilerek geometrik tarza yenilik çeşitlilik kazandırılmıştır (Lev.X 26, 28a, 28b.). Ram Jug Ressamı, az da olsa dörtgenlerden birleştirilmiş edilmiş baklava motifini kapların boyun kısmında az da olsa yer verir. Ancak yeri her zaman boyun kısmındaki boş alanlardır. Genellikle at ya da başka bir hayvanın göğsünün altında baklava motifine³⁸ yer verir.

²⁸ İbid,1968,68,Fig.1

²⁹ İbid,1968,68,Fig.2.

³⁰ İbid,1968,68,Fig.6.

³¹ İbid,1968,68,Fig.6.

³² İbid,1968,68,Fig.9.

³³İbid,1968,66,Fig.3.

³⁴ İbid,1968,66,Fig.4.

³⁵ İbid,1968,68,Fig.9.

³⁶ E.T.H. Brann, *The Athenian Agora Late Geometric and Protoattic Pottery*, ASCS Athens,VIII, New Jersey,1962.

³⁷ E.Brann., "An Early Protoattic Amphora" *AJA*, 64, 1960, 71-72.

³⁸ E.Brann., 1960, 71-72,lev.15.5.

Üçgenler, tıpkı dörtgenler gibi tekli ya da grup olarak vazolar üzerinde doldurma ögesi olarak yerini alır (Lev.IV 6.). Kimi zaman içleri boş kimi zamanda içleri çapraz taralı³⁹ (Lev.VIII 21.) ya da bir boy küçüğü ile iç içe geçmiş olarak tasarlanırlar. Bazen başka geometrik bezemeleri de içine alarak birleştirilmiş bir bezeme elde ediliyordu. Protoattik Dönemde üçgenlerin uçlarına spirali hatırlatan içe kıvrılan çengel eklenerek bezeme yapılırken (Lev.XI. 30-32.), Protokorinth Dönemde böyle bir uygulama ile henüz karşılaşılmaz. Protokorinth Dönemde sadece üçgenlerin uçları sağa ya da sola bakarken, hafif içe kavisli olarak karşımıza çıkarlar (Lev.XIV 42.). Bu bezeme türü Chrysoula Kardara tarafından *Çengelli Üçgen*⁴⁰ (Lev.XI. 30-32.) olarak adlandırılmaktadır.

Kardara, Attika çengelli üçgenlerini Rhodos ve Myken çengelli üçgenleri ile karşılaştırır ve gruplandırır. Attik çengelli üçgenleri, Orta Protoattik Dönemde ortaya çıkar. Orta Protoattik Dönemde Attika üçgenleri içleri tam dolu (A Grubu) (Lev.XI. 30a.)ya da yarı dolu (B Grubu) (Lev.XI. 30b.) olarak çengellerin uçları sağa bakar tarzda yapılırlardı. Bu özelliği ile Rhodos ve Myken çengelli üçgenlerinden ayrılırlar (Lev.XI. 30-32.). Myken üçgenleri, Orta Protoattik Dönemde iç içe, içteki üçgen tam dolu olarak çengeli sağa bakar tarzda yapılırlardı (Lev.XI 31a.). Rodos çengelli üçgenleri ise Orta Protoattik Dönemde ters eşkenar üçgen şeklinde ve iç içe girmiş, içteki dolu, iki üçgen şeklinde çengelleri sağa bakar tarzda (Lev.XI 32a.) tasarlanırlardı. Orta Protoattik-II Dönemde Attika çengelli üçgenleri inceltmiş ve çengelleri sağa bakar yapıya dönüşür (C Grubu) (Lev.XI 30c). Buna karşın Myken çengelli üçgenleri içleri boş ve çengelleri sola bakar bir hal alır (Lev.XI 31b). Rhodos çengelli üçgenleri ise içleri boş ve çengelleri sağa bakar tarzda gösterilmişlerdi (Lev. XI 32b.). Bu çengelli üçgenler açılırlar ve spirallere benzer bir yapı kazanırlar (Lev.XI 31c-32c.). Mesogeia Ressamı geometrik bezemelere Analathos Ressamı⁴¹ gibi özenle yer verir (Lev. XXI 58.). Üçgenlere doldurma motifinden çok merkezi motif değerini verir⁴².

³⁹ R.Bronson, "A Re-Examination of the Late Attic Geometric Hydria No. 1212 in the Museum of Villa Giulia" *AJA*, 68, 1964, 175.

⁴⁰ C.Kardara, "On Mainland and Rhodian Workshops Shortly before 600 B. C." *AJA*, 59, 1955, 50.

⁴¹ E. Brann, "An Early Protoattic Hydria" *AJA*, 63, 1959, 178-179.

⁴² R.Bronson, 1964, 175, 176.

Saç örgüsü, vazgeçilmez bir bezemedir. Erken örneklerde içleri boş olarak dikey çizilirken(Lev.VII 15a), daha sonra örgü aralarına siyah içleri dolu daireler eklenmiştir(Lev.VII 15b). Orta Protoattik ve Geç Protoattik Dönemlerinde, örgü dikey tek sıra olarak kullanılmaktan çıkıp yatay olarak gruplandırılarak çoklu karşımıza çıkar(Lev. XIX 54-55.). Tekli olarak değil, grup olarak kullanılan saç örgüsünü kırmızı, kahverengi tonlarda görürüz. Orta Protoattik Dönem Vahşi Stil ressamlarından Newyork Nessos Ressamı'nın tercih ettiği panel ayırıcı motiflerdendir⁴³(Lev. XIX 54.).

Dama tahtası, Geometrik Dönemden bu yana karşılaştığımız bezeme türü aslında karelerden yola çıkılarak yapılmıştır(Lev.VIII 20.). Yan yana kare gruplar bir boş bir dolu boyanarak ortaya çıkmıştır. Genellikle vazoların boyun kısmında ya da panelleri ayırıcı bant sıralarının arasında, altında yer alır. Erken Protoattik Dönemde ve Orta Protoattik Dönemde sık karşımıza çıkar⁴⁴.

Meander sırası, Geometrik dönemin geleneğinin en büyük göstergesi olarak meander dizileridir(Lev.XVIII 53.). Meander dizileri geometrik motifler arasında Erken Protoattik Dönemde en çok tercih edilen ayırıcı panel süslemesi, boyun süslemesidir. Meander dizilerinden yola çıkarak ressamlar z şeklinde bir bezeme elde ederler ve bezemeye yeni bir biçim kazandırır(Lev.VI 11.a-11.b.). Başlangıçta tek çizgi olarak yapılan meander sıraları, içleri tek renk koyu tonda boyanarak ya da çapraz taranarak gelişirler. Meanderler tek olarak tabakların dudak kısmında kullanılırlardı⁴⁵(Lev.XXII 61.).

*Çifte balta motifi*⁴⁶, Protoattik Döneme özgü bir bezeme türüdür. Benzerlerine Korinth'te rastlamamaktayız. Protoattik atölyeler tarafından ortaya çıkarılmış bir bezeme türüdür(Lev. VIII 18,19.).

Spiraller, Protoattik Dönemin erken evrelerinde kaplar üzerinde kullanılmıştır. Spirallerin Protokorinth örnekleri, Protoattik Dönemin kaplarına oranla daha sınırlıdır(Lev.XII. 34a., 34.b.). New York Nessos Ressamı spiral dizilerini kabın

⁴³ İbid, 1933, Fig.31,38.

⁴⁴ C.Smith, "A Proto-Attic Vase"*JHS*,22,1902, 29-45.

⁴⁵ G.M.A., Richter "Early Greek Vases", *Metrop Mus Art Bull*,18, 1923, 179.

⁴⁶ ibid,1970, Fig.6.

gövdesine açılmış panel içindeki ana sahnenin hemen altına tek sıra halinde yer verir (Lev. XIX 54.). En çok tercih ettiği saç örgüsü bezemesi ile spiral dizisidir⁴⁷.

Dil sıraları, kökeni Protoattik Dönem öncesine giden kapların çoğunlukla boyun sıraları ile omuzla gövde arasını dolduran bezemelerdir(Lev.XX 56.). Sayılarındaki artış, boyadaki kalitenin rengine göre tariheyle ilgili önemli kriterler arasındadır⁴⁸.

Sarmallar, saç örgüsü ve spirallerin kompozit bir devamı şeklinde bezemede yerini almıştır. Tekli, çiftli, üçlü ya da daha fazla olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı örneklerde, beneklerin sarmalların arasına yerleştirildiği görülmektedir(Lev. XXIV 66.). Bezemede çeşitlilik Oryantalizan dönemin getirdiği zenginliklerdendir. Erken Protoattik Dönemin tercih edilen bezemesidir⁴⁹.

Çarpılar, basit geometrik çizgilerdir. Çarpıların bittiği noktalara kısa çizgiler eklenerek yeni bezeme arayışları gerçekleşir(Lev. X. 28a, 28b, 28c.). Devamında gamalı haç motifi elde edilir(Lev. VII 13.). Aralarına içleri boş küçük daireler konularak bezemeye hareketlilik kazandırılır(Lev. XXIV 66.)⁵⁰.

Gamalı haç motifi, çarpıların gelişim göstererek aldığı yeni şeklidir. Erken dönem ressam grupları sık olarak vazolarında kullanır. Genelde kabın boş olan alanlarını doldurur nitelikte yapılmışlar ve aryballoslarda çok kullanılmışlardır⁵¹ (Lev. VII 13.).

Kırık merdiven sıraları, geometrik dönemde sık olarak karşılaşılır(Lev. XVII 50.a.b.)-(Lev. XVII 50.a.). Erken örneklerde kabın her tarafında görülür. Kapların boyun kısmından kaideye kadar, ressamların en çok tercih ettiği bezemeler arasındadır. Protoattik sanatçılar kırık merdiven sıralarına o kadar çok yer verirler ki, doldurma bezemesinden çok ana sahneyi doldurur biçimde ön plana çıkar. Analathos Ressamı, kırık merdiven sıralarını en çok tercih eden Protoattik ressamdır(Lev. V. 9.)⁵².

⁴⁷ M.L. Thomsen, Herakles Iconography On Tyrrhenian Amphorae, University of Missouri-Columbia, New York, Yüksek Lisans Tezi,2005.

⁴⁸ J.M.Cook, "Protoattic Pottery", BSA,35,1934-5, 165-219.

⁴⁹ J.M.Cook, 1934-5, 165-219.

⁵⁰ İbid,1968,68.

⁵¹ D.L.Carroll,1970,Fig.8.9.

⁵² D.Burr, 1933,Fig.31,38.

Z, S, sıraları, çok çeşitli olarak yönleri sağa, sola, yukarı, aşağı bakar tarzda kaplarda yerini ana konuyu ayıran panel sıraları içinde alır. Belli bir gruba dâhil etmek olanaksızdır. Erken örneklerde karşımıza çıkar. Küçük açık kaplarda, genellikle ağız kısmının hemen altında, iki yatay kulp arasında, açılmış panel içerisinde verilmişlerdir(Lev. X. 29.)⁵³.

Zigzak dizileri, geometrik dönemin vazgeçilmezleri arasındayken, Protoattik Dönem ressamı tarafından da severek kullanılmış bezeme türüdür (Lev.IX. 24.)⁵⁴.

Balık pulu bezemeleri, Transisyonel dönem içinde zaman zaman aryballoslarda gövdenin tamamını kaplayarak karşımıza çıkar. Erken Protoattik Dönemde ters üçgen sıralarının içinde ters olarak karşımıza çıkar(Lev. XXIV 65, Lev. XXIV. 66.)⁵⁵.

Üçgen-baklava bezemesi, spirallerle benekler, bir arada kullanılarak yeni birleşik bezemeler oluşturulmuştur⁵⁶. İçleri dolu karelerle birleşik içe kıvrık meanderler, çeşitliliği gösterir(Lev. VI 11a.,11b.)⁵⁷. Balık kılıcı motifi nadir de olsa geç örneklerde karşımıza çıkar.

Noktalar-daireler, tüm doldurma motiflerinin en küçük yapı taşı oluşturulan en önemli unsurdur. Kimi zaman çarpımla kimi zamanda saç örgüleri ile birlikte kullanılmıştır(Lev. XXIV. 66.). İçleri boş ya da dolu olarak karşımıza çıkar. Gruplar halinde rozet ve bitkisel bezemelere geçişi hazırlar niteliklere sahiptir(Lev.IX 22.) (Lev.XIII.37-41 – Lev. XIV. 42-43)⁵⁸.

Işıklar, başlangıçta sayıları az ve eşkenar üçgenlerden yola çıkılarak yapılmış bir bezeme türüdür. Attikalı sanatçılar ışın demetlerini amphora, loutrophoros gibi büyük boyutlu kapların kaideye yakın kısmında kullanmışlar, geç dönemlere doğru ışın demetleri katlanarak çiftli sıra haline gelmişlerdir. Tarihlemede önemli bir kriter olarak kabul edilir(Lev. II. 3.)(Lev. XXI. 59.)⁵⁹.

⁵³ İbid,1968,66,Fig.4.

⁵⁴ İbid,1968,68,Fig.2.

⁵⁵ İbid,1968,8,9.

⁵⁶ E. Brann,“An Early Protoattic Hydria”AJA, 63,1959,178-179.

⁵⁷ İbid,1970,41,Fig.1

⁵⁸ İbid, 1955, 51,e.

⁵⁹ İbid,1933,Fig.51.

II.2-Bitkisel Bezemeler

Oryantalizan üslubun en iyi göstergesi kuşkusuz bitkisel süslemelerdir. Doğunun etkilerinin kaplara yansımalarıyla bu dönemde sayıları artarak çoğalan palmetler, lotuslar, büyük geniş taç yapraklar karşımıza çıkıyor. Başlangıçta doldurma motifi olarak kullanılan, zamanla ana motif olarak bezemede yerini alan bu süsleme öğeleri, atölye grupları tarafından benimsenerek tercih edilirler.

Palmetler, Protoattik Dönemin erken evrelerinde henüz açılmamış palmet yaprakları orta ve geç evrelerde geniş alana yayılarak boyutları büyüyerek görkemini ortaya koyar(Lev. XVII, 49, 51. Lev. XVIII 52-53.)⁶⁰. Palmetlerin yaprakları Erken Protoattik Dönemde sıkı ve uçları sivridir(Lev.XII. 33a.b.c., XIII 34b.,35a.b.c.)⁶¹. Orta ve geç örneklerde ise uçları yuvarlak ve geniş bir hal alarak açılırlar(Lev. XVII 49-51.)⁶². Amphoraların kulpları altında ana konuyu ayırıcı olarak kullanılırlar. Erken dönem örneklerinde küçük olan palmetler, Orta ve geç dönem örneklerinde kabın kulbunun altından başlayarak kaidesine kadar iner. Ram Jug Ressamı, büyük boyutlu kapları tercih eder ve bu kaplarda kulpların altına destek amaçlı, büyük ve gövdeye kadar yayılan geniş palmetleri tercih eder. Figürlerin arasında genellikle bitkisel, özellikle de palmetlere bağlı kalmıştır. Geometrik bezeklere vazolarında pek yer vermez⁶³.

Lotuslar, başlangıçta geometriklikten kurtulamamış katı ve kıvrımsız yapıdayken⁶⁴, orta ve geç döneme doğru belirli bir hacim kazanarak narin bir hal alır⁶⁵. Atölyeler, kıvrımları narin ve kolay dağılan bir bitki havasını yansıtır(Lev. XV. 44,45.)⁶⁶.

Rozetler, noktanın geliştirilmesi ile oluşan bir bitkisel süslemedir. Erken Protoattik Dönem örneklerinde ortada bir benek etrafında bir daireden yola çıkarak, çevresine küçük noktalar kondurularak ortaya çıkmıştır(Lev.XIII Res. 41.a). Noktaların

⁶⁰ A.H. Detweiler, D.G.Mitten, M.A. G. Hanfmann, "Excavations at Sardis 1965" *TürkAD*, XIV–1967,151–160.

⁶¹ İbid, 1955, 51,d.

⁶² İbid, 1988, 123.

⁶³ H.A.Thompson,1952.145– 50, lev.18,a,b.

⁶⁴ İbid,1968,68,Fig.7.

⁶⁵ İbid,1970,Fig.18,19.

⁶⁶ İbid,1968,68,Fig.7.

merkezdeki içi dolu beneklerle birleştirilmesiyle yavaş yavaş halini tamamlar(Lev.XIII 41.b). Merkezdeki benekle birleştirilen noktaların kendi aralarında dışa kavisli ay şeklinde yaylarla birleştirilmeleri sağlanarak rozetler gelişimini şeklini alarak sürdürür(Lev.XIII 41.c). Geç Protoattik Dönem örneklerinde rozetlerin yaprakları etli bir hal alır(Lev.XIII 41.d.). Chrysoula Kardara rozetlerin gelişimini Rodos ve Myken rozetleri ile karşılaştırarak incelemiştir. Buna göre rozetlerin gelişimini gruplandırır:

A Grubu: Orta Protoattik Dönem içinde her üç merkezde(Attika, Rodos ve Myken) de rozetler merkezdeki tek nokta etrafına yuvarlak oluşturacak şekilde yine basit nokta koyularak oluşturuluyorlardı(Lev.XIII 41.a).

B Grubu: merkezdeki beneğe çizgilerle bağlanan çıkıntılı noktalardan oluşan rozetler, Attika'da noktalar seyrek ve sayıca azdır. Myken'de rozetler, iç içe geçmiş daire ve merkezde içi dolu benek etrafında çıkıntılı noktalardan oluşmuştur. Rodos'ta ise merkezde iç içe üç benek ve merkezdeki iri ve içi dolu tutulmuş beneği çevreleyen sık tutulmuş rozetlerdir. Geç Protoattik Dönem içinde atölyeler tarafından boyanmıştır. Geç Protokorinth döneminde de bu rozetler ressamın tarafından tercih edilir(Lev.XIII 41.b.).

C Grubu: Orta Protoattik II Dönemde Attika'da merkezdeki noktaya çizgilerle bağlanan ve noktalardan oluşarak gelişim gösterir. Noktalar içleri dolu olarak betimlenir. Yuvarlak tutulan rozetlerin içleri boyalıdır. Buna karşın Myken rozetleri, Attika rozetlerinden farklı olarak merkezde iç içe geçmiş benek etrafında hafif ovoid beneklerden oluşmaktadır. Rodos rozetleri, Myken rozetleri ile benzerlik göstermekle birlikte merkezdeki beneğin iriliği ve onu çevreleyen beneklerin yuvarlaklığı ile ondan farklıdır. Newyork Nessos Ressamı, Ram Jug Ressamı ve Boston Ressamı (Korintli ressam) bu rozetleri çok sık kullanır(Lev.XIII 41.c.).

D Grubu: Orta Protoattik Dönem içinde rozetler Attika'da papatya şeklinde merkezdeki iç içe geçmiş boş beneği çevrelerler. Attika'da bu bu tür rozetlerin üste gelen taç yaprakları birleşerek kalp şeklini oluşturur. Yapraklar Myken'e oranla daha etli yapıdadır. Myken'de ortası boş benekli, papatya şeklindeki rozetlerin taç yaprakları ince, uzun yapıdadır. Rodos rozetleri Attika rozetlerine benzer yapıdadır(Lev.XIII 41.d.).

E Grubu: Merkezde küçük tutulmuş içi dolu benek etrafında dairesel nokta koyularak oluşturulan rozetler, Attika'da Geç Protoattik Dönemde görülür. Bu rozetleri Korinthli sanatçılar Orta Protokorinth II- Geç Protokorinth döneminde kullanmışlardır. Myken D grubu rozetleri merkezi boş tutulmuş, dairesel nokta koyularak oluşturulurlar. Rodos'ta merkezdeki beneğin iriliğinden başka Attika rozetlerinden farkı yoktur(Lev.XIII 41.e.).

Kaktüsler, noktaların dehası olan sivri yaprakları ile diğer bitkilerden ayrılırlar(Lev.II 4.a.). Yaprakları palmetleri andırır. Analathos Ressamı kaktüslere kendi stilini taşımış tek Protoattik sanatçısıdır. Analathos Ressamı, kaktüslerin içlerini noktasal beneklerle doldurur(Lev.II 4.a.) (Lev.III 4.b.)(Lev. IV 6.)⁶⁷. Bu yönü ile diğer gruplardan ayrılır.

Hayat ağacı motifi, kökeni Hititlere⁶⁸ giden, ticari ilişkiler sonucu Kyklad adalarının benimsenen, eserlere yansıyan ve adalarda olduğu gibi örnek alınan hayat ağacı motifi figürleri ayırıcı nitelik taşır(Lev. XVI 48.a.b.c.). Ortaları benekli yaprakları yere bakar şekilde sarkar tarzda betimlenirdi. Uçlarında çiçekler ağırlaşarak yaprakları yere eğilmesini sağlar biçimde gösterilirdi Lev. XVI 48.a.b.c.). Orta Protoattik Dönem ressamlarınınca severek kullanılan bitkisel bezemedir.

Kompozit çiçekler, çalılıklar, nilüfer tomurcukları Kyklad adalarından esinlenerek boyanan bitkilerdir. Laleler, yoncalar, içleri tek sıra çizgili dört yapraklı bitki, etrafında noktalarla oluşturulmuş bezeme sistemi⁶⁹, papatyalar birleştirilmiş edilerek süslemelerde vazolarda kabın geniş gövdesinde yerini alır(Lev. XVIII 52, 53.). Bunun dışında Spiraller ile bitkisel bezemelerin kompoziti(Lev. XII 34., 35a. 35b., 36a.36b.), bitkisel bezeme ile geometrik bezemelerin kompoziti, yumurta dizilerinin gelişimi, bitkisel motiflerde kullanımı(Lev. XI 33b. 33c) ve bezemeler arasında etkileşim söz konusudur(Lev. XIV 65.). Daha çok Geç Protokorinth döneminde karşımıza çıkıyor. Aegina Belerephon Ressamı çiçekleri doldurma bezemesi olarak sık kullanır.

⁶⁷ R.M.Cook, 1992, Fig.8.

⁶⁸ E.Akurgal, *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*, İstanbul,1995,Lev.66a.

⁶⁹ P.Connell,*Greek Ornament*, London,1968,62,Fig.4.